

**Επιμορφωτικές Ανάγκες των Εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σχετικά με
το Φαινόμενο των Εξαρτήσεων στους Έφηβους Μαθητές**

**The training needs of the Secondary Education Teachers in teenage pupils'
dependencies**

Νικολία Ψαρρά, Εκπαιδευτικός Β Βαθμιας, MEd, nikoliaps85@hotmail.com

Σοφία Παπαστεφανάκη, PhD, ΣΕΠ ΕΑΠ, sofiaapastefanaki@hotmail.com

Ευάγγελος Ανάγνου, PhD, ΣΕΠ ΕΑΠ, anagnouev@yahoo.gr

Nikolia Psarra, Secondary school teacher, MEd HOU, nikoliaps85@hotmail.com

Sofia Papastefanaki, PhD, Tutor HOU, sofiaapastefanaki@hotmail.com

Evangelos Anagnou, PhD, Tutor HOU, anagnouev@yahoo.gr

Abstract: The present study investigates the training needs of the Secondary Education Teachers in teenage pupils' dependencies. In particular, the views of the teachers of N. Viotia on the dependencies as well as the explicit educational needs of the teachers regarding the dependencies of the teenage pupils, are recorded. The methodological approach applied to the survey was quantitative, using questionnaire as the research tool for data collection. Participants were selected by random sampling. This research has concluded that teachers do face dependency phenomena at school. Regarding the educational needs of teachers, the results showed that teachers do not consider themselves adequately equipped and believe that their further training will contribute to the prevention of the addiction phenomena.

Keywords: *Adult Education, Teachers' In-Service Training, Training Needs, Teenage Addiction*

Περίληψη: Στην παρούσα μελέτη διερευνώνται οι επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών Β/θμιας Εκπαίδευσης σε θέματα εφηβικών εξαρτήσεων των μαθητών. Συγκεκριμένα, καταγράφονται οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών του Ν. Βοιωτίας για τις εξαρτήσεις, καθώς και οι ρητές επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών σχετικά με τις εξαρτήσεις των εφήβων μαθητών. Η μεθοδολογική προσέγγιση που εφαρμόστηκε για την έρευνα ήταν ποσοτική, με ερευνητικό εργαλείο συλλογής δεδομένων το ερωτηματολόγιο. Οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν με τυχαία δειγματοληψία. Από την παρούσα έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν φαινόμενα εξαρτήσεων στο σχολείο και, αναφορικά με τις επιμορφωτικές τους ανάγκες, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί δεν θεωρούν τον εαυτό τους επαρκώς καταρτισμένο και πιστεύουν ότι η επιμόρφωση τους θα

συμβάλλει στην αποτελεσματικότερη πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου των εξαρτήσεων.

Λέξεις Κλειδιά: Εκπαίδευση Ενηλίκων, Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών, Εκπαιδευτικές Ανάγκες,, Εξαρτήσεις Μαθητών

Εισαγωγή

Στη σημερινή εποχή, σε συνθήκες οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, εμφανίζονται φαινόμενα κοινωνικής παθολογίας: αυξάνονται οι αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές, περισσότεροι άνθρωποι οδηγούνται σε αυτοκτονία, εντείνονται τα κρούσματα βίας, ενώ έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια και ο αριθμός των εξαρτημένων ατόμων καθώς και των πολύ-τοξικομανών (Σταυριανάκος, Κονταξάκης, Μουσσάς, Παπλός, Παπασλάνης, Χαβάκη- Κονταξάκη& Παπαδημητρίου, 2014· Μάτσα, 2013). Στο πλαίσιο αυτό και η εκπαιδευτική κοινότητα βρίσκεται αντιμέτωπη με τη μάστιγα των εξαρτήσεων.

Η αρχική ενότητα του άρθρου αφορά στις εξαρτητικές συμπεριφορές των εφήβων και ακολουθεί η ενότητα για τις δράσεις πρόληψης των εξαρτήσεων στα σχολεία της χώρας μας. Ακολουθεί το μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας, ενώ η τέταρτη ενότητα είναι αφιερωμένη στα αποτελέσματα. Η εργασία ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματά της.

1.Εξαρτητικές συμπεριφορές εφήβων

Η εξάρτηση αφορά στη δημιουργία μίας νέας ανάγκης που είναι απαραίτητη στο άτομο και δεν μπορεί να ζήσει χωρίς αυτήν. Όσο μεγαλώνει η συγκεκριμένη ανάγκη τόσο φθίνουν τα ενδιαφέροντα και οι προηγούμενες ασχολίες του ατόμου (Μάτσα, 2001). Οι συμπεριφορές εξάρτησης μπορεί να αφορούν εξαρτησιογόνες ουσίες νόμιμες (λόγου χάρη νικοτίνη, αλκοόλ) και παράνομες (παραδείγματος χάρη ηρωίνη) ή και να μη σχετίζονται με ουσίες (τυχερά παιχνίδια, διαδίκτυο).

1.1. Εξαρτησιογόνες ουσίες

Εξαρτησιογόνος ουσία είναι κάθε φυσική, ημισυνθετική ή συνθετική ουσία που επιδρά στο Κεντρικό Νευρικό Σύστημα (Κ.Ν.Σ.) και που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να αλλάξει ένα άτομο τη διάθεσή του (ΕΠΨΥ – ΟΚΑΝΑ, 2003). Οι ψυχοδραστικές αυτές ουσίες μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε: οπιοειδείς, κατασταλτικές του ΚΝΣ, διεγερτικές του ΚΝΣ, εισπνεόμενες, κάνναβη, ψευδαισθησιογόνες, και νέες συνθετικές ψυχοδραστικές ουσίες (Μισουρίδου, 2015).

Οι ψυχοδραστικές/εξαρτησιογόνες ουσίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν δοκιμαστικά ή περιστασιακά από το άτομο, αυτό ωστόσο δε σημαίνει κατ’ ανάγκη ότι θα υπάρξει και εξάρτηση απ’ αυτές (Μαρσέλος, 1997 · Μάτσα, 2001). Σύμφωνα με το ICD- 10 του

Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ, 2010), για να διαγνωστεί κάποιος με σύνδρομο εξάρτησης θα πρέπει κατά τη διάρκεια ενός χρόνου να εκδηλώσει τρία ή περισσότερα από τα εξής κριτήρια: έντονη επιθυμία για λήψη της ουσίας, μειωμένο έλεγχο της χρήσης της, επιμονή στη χρήση παρά τις βλαπτικές συνέπειες, παραχώρηση μεγαλύτερης προτεραιότητας στη χρήση της ουσίας παρά σε άλλες υποχρεώσεις και δραστηριότητες, αυξημένη ανοχή και σωματική αντίδραση στέρησης στη διακοπή της ουσίας.

Σύμφωνα με πανελλαδική έρευνα των Κοκκέβη, Φωτίου, Καναβού, Σταύρου και Richardson(2016) στο μαθητικό πληθυσμό σχετικά με τις εξαρτήσεις των 16χρονων, ποσοστό 10,6% αναφέρει χρήση κάποιας παράνομης ουσίας (κυρίως κάνναβης) έστω και μια φορά σε όλη τη ζωή. Ένας στους οκτώ μαθητές (12,5%) αναφέρει χρήση εισπνεόμενης ουσίας (κόλλα, βενζίνη κτλ) έστω και μια φορά σε όλη τη ζωή, ποσοστό 4,2% μη-συνταγογραφημένη χρήση ηρεμιστικών ή υπνωτικών και ποσοστό 2,5% χρήση «νέων» ψυχοδραστικών ουσιών (κυρίως συνθετικών κανναβιοειδών). Ποσοστό 4,1% αναφέρει χρήση κάνναβης τις τριάντα τελευταίες ημέρες πριν από την έρευνα, τα αγόρια σε υψηλότερο ποσοστό από τα κορίτσια.

Πρόσφατη κατανάλωση αλκοόλ (τον τελευταίο μήνα) αναφέρει ποσοστό 66,2% των 16χρονων μαθητών, ενώ συχνή κατανάλωση (τουλάχιστον 10 φορές τον τελευταίο μήνα) αναφέρει το 7,6%. Ποσοστό 9,9% των μαθητών αναφέρει υπερβολική κατανάλωση (5 ή περισσότερων ποτών στη σειρά τουλάχιστον 3 φορές τον τελευταίο μήνα), τα αγόρια σε υψηλότερο ποσοστό συγκριτικά με τα κορίτσια (12,2% και 7,7% αντίστοιχα). Όσον αφορά στο κάπνισμα, ποσοστό 11,1% των 16χρονων καπνίζει συστηματικά ενώ ποσοστό 2,9% καπνίζει καθημερινά πάνω από 11 τσιγάρα (Κοκκέβη και συν., 2016).

1.2. Τυχερά Παιχνίδια

Οι συμπεριφορές εξαρτήσεων χωρίς ουσίες αποτελούν ένα αμφιλεγόμενο θέμα. Τα τελευταία χρόνια η ενασχόληση των εφήβων με τα τυχερά παιχνίδια (ηλεκτρονικά και μη) είναι έντονη διεθνώς (Blinn-Pike, Worthy, & Jonkman, 2010). Τα αποτελέσματα των ερευνών έχουν δείξει ότι το ποσοστό των εφήβων που έχουν ασχοληθεί με τα τυχερά παιχνίδια κάποια στιγμή στη ζωή τους φτάνει το 80%, ενώ το 15% βρίσκεται σε κίνδυνο εξάρτησης από αυτά, παρόλο που το νομικό πλαίσιο δεν επιτρέπει στους εφήβους, στις περισσότερες χώρες, να στοιχηματίζουν χρήματα (Derevensky&Gupta, 2000).

Επιπλέον, οι έρευνες σε παθολογικούς παίκτες έχουν δείξει ότι άρχισαν να παίζουν τυχερά παιχνίδια στην παιδική ηλικία, είτε στο σπίτι τους είτε στη γειτονιά τους. Το 37% ξεκίνησε να στοιχηματίζει πριν την ηλικία των δέκα, το 47% μεταξύ έντεκα και δεκαοκτώ και το 14% σε ηλικία δεκαεννέα και άνω, ενώ η μέση ηλικία, της πρώτης επαφής τους με τα τυχερά παιχνίδια, ήταν τα δεκατρία χρόνια. (Ladouceur&Mireault, 1988).

Οι έφηβοι που ασχολούνται με τα τυχερά παιχνίδια είναι πιθανότερο να γίνουν ενήλικες εξαρτημένοι σε αυτά (Bürge, Pietrzak, & Petry, 2006 · Vitaro, Brendgen, Ladouceur, & Tremblay, 2001). Επιπλέον, η ενασχόληση με τα τυχερά παιχνίδια στους έφηβους μαθητές

συνδέεται με χαμηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις, αυξημένη κατανάλωση οινοπνεύματος, παράνομη χρήση ναρκωτικών, χρήση νικοτίνης αλλά και με απόπειρες αυτοκτονίας (Engwall, Hunter, & Steinberg, 2004 · LaBrie, Shaffer, LaPlante, & Wechsler, 2003).

Στην Ελλάδα, από την αξιολόγηση των απαντήσεων των 16χρονων μαθητών σε ειδική κλίμακα για την πιθανή εξάρτησή τους από το στοιχηματισμό, προκύπτει ότι ένας στους δώδεκα βρίσκεται σε κίνδυνο για παθολογική ενασχόληση ενώ σε ποσοστό 2,9% θα μπορούσαν να θεωρηθούν ήδη παθολογικοί «παίκτες» (Κοκκέβη και συν., 2016).

Το διαδίκτυο παρέχει μία από τις πιο επικίνδυνες μορφές τυχερών παιχνιδιών λόγω της ανωνυμίας και της προσβασιμότητας που προσφέρει στους παίκτες όλο το 24ωρο (Nancy & Angels, 2015).

1.3. Διαδίκτυο

Τα τελευταία χρόνια έχει μειωθεί ο χρόνος που αφιερώνουν οι έφηβοι σε δραστηριότητες όπως η παρακολούθηση τηλεόρασης ή βίντεο ενώ έχει αυξηθεί η ενασχόληση τους με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή ή άλλες ηλεκτρονικές συσκευές με τη χρήση του διαδικτύου (Young, 2006). Σύμφωνα με τον Caplan (2002), το κύριο αίτιο για την ενασχόληση των εφήβων με το διαδίκτυο είναι ότι τους προσφέρει τη δυνατότητα διαφυγής από τις δυσκολίες που συναντούν "εκτός σύνδεσης" στον κόσμο.

Οι έρευνες αναφέρουν ότι οι έφηβοι χρήστες του διαδικτύου μπορεί να είναι εξίσου εξαρτημένοι με εκείνους που είναι εξαρτημένοι στα ναρκωτικά, το αλκοόλ ή τυχερά παιχνίδια, με αποτέλεσμα την ακαδημαϊκή αποτυχία (Murrey, 1996). Η υπερβολική χρήση των ηλεκτρονικών συσκευών συνδέεται άμεσα με την εμφάνιση σωματικών επιπτώσεων (όπως πονοκέφαλος, πόνος στη μέση κ.ά.) (Torsheim, Eriksson, Schnohr, Hansen, Bjarnason, & Valimaa, 2010), τον περιορισμό των αθλητικών δραστηριοτήτων και της σωματικής άσκησης (Iannotti, Janssen, Haug, Kololo, Annaheim, & Borraccino, 2009), την αύξηση του σωματικού βάρους, την παχυσαρκία, την εμφάνιση βίαιης ή επιθετικής συμπεριφοράς (Christakis & Zimmerman, 2007), τη χρήση ουσιών και αλκοόλ και την πρόωμη έναρξη της σεξουαλικής ζωής και του καπνίσματος (Carson, Pickett, & Janssen, 2011).

Τα άτομα που ταξινομούνται ως «εξαρτημένοι στο διαδίκτυο» εκδηλώνουν σειρά ψυχολογικών συμπτωμάτων όπως κατάθλιψη, άγχος, αυτοκτονικό ιδεασμό (Gundogar, Bakim, Ozer, & Karamustafalioglu, 2012), έλλειψη προσοχής, υπερκινητικότητα, διαταραχές ύπνου, κοινωνική απομόνωση, χαμηλή αυτοεκτίμηση (Romano, Osborne, Truzoli, & Reed, 2013), μειωμένες κοινωνικές δεξιότητες (Ghassemzadeh, Shahraray, & Moradi 2008) και μειωμένη διάθεση (Hardie & Tee, 2007). Μεγάλη μερίδα εφήβων που είναι εξαρτημένοι στη χρήση του διαδικτύου, παρουσιάζουν εξάρτηση και από ψυχοτρόπες ουσίες (Baietal, 2001) και άλλες διαταραχές ελέγχου παρορμησεων, όπως παθολογική χαρτοπαιξία (Morahan-Martin, 2005).

Τέλος, η χρήση του διαδικτύου μπορεί να λάβει και πρόσθετες αρνητικές διαστάσεις σε περιπτώσεις όπου οι έφηβοι συνομιλούν με αγνώστους διότι αυξάνονται τα περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης και διαδικτυακού εκφοβισμού (Κοκκέβη, Φωτίου, Καναβού, & Σταύρου, 2015α).

Στην Ελλάδα ποσοστό 68,7% των 16χρονων μαθητών είναι συνδεδεμένο στο διαδίκτυο και τις επτά ημέρες της εβδομάδας και ένας στους τέσσερεις (23,9%) αναφέρει χρήση του διαδικτύου για τουλάχιστον τέσσερεις ώρες καθημερινά από Δευτέρα έως Πέμπτη. Τις περισσότερες ώρες οι μαθητές τις περνούν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (2,4 ώρες ανά ημέρα χρήσης). Τα κορίτσια αναφέρουν συχνή χρήση του διαδικτύου για κοινωνική δικτύωση, αναζήτηση πληροφοριών και άκουσμα μουσικής ή παρακολούθηση ταινιών. Τα αγόρια αναφέρουν συχνότερα ενασχόληση με διαδικτυακά παιχνίδια πολέμου ή στρατηγικής, παιχνίδια όπου μπορεί κανείς να στοιχηματίσει χρήματα αλλά και διαδικτυακές αγορές. Περισσότεροι από ένας στους τρεις μαθητές εμφάνισαν υψηλή βαθμολογία σε ειδική κλίμακα εκτίμησης της προσκόλλησης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, κυρίως κορίτσια. Τα αγόρια εμφάνισαν υψηλότερη βαθμολογία σε παρόμοια κλίμακα εκτίμησης της προσκόλλησης στα ηλεκτρονικά παιχνίδια (Κοκκέβη και συν., 2016).

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε δράσεις πρόληψης εξαρτήσεων που λαμβάνουν χώρα στα ελληνικά σχολεία.

2. Δράσεις πρόληψης των εξαρτήσεων στα σχολεία της Ελλάδας.

Τα σχολεία αποτελούν σημαντική περιοχή για την πρόληψη κατά των εξαρτήσεων διότι, όσο η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική, το σχολείο αποτελεί τόπο πρόσβασης της πλειοψηφίας των εφήβων στον οποίο περνούν πολλές ώρες από την καθημερινότητά τους. Παράλληλα, η σχολική φοίτηση περιλαμβάνει τις ηλικίες κατά τις οποίες αρχίζουν συχνά οι εξαρτήσεις (Faggiano, Vigna-Taglianti, Versino, Zambon, Borraccino & Lemma, 2005· Tones & Tilford, 2001· Parker, Aldridge, & Measham, 1998). Επιπρόσθετα, το εκπαιδευτικό σύστημα έχει τη δυνατότητα να διαθέσει πόρους μέσω της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης ή της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών ώστε οι τελευταίοι να είναι επαγγελματικά καταρτισμένοι για να υποστηρίζουν τη μάθηση και την υγιή ανάπτυξη των νέων (Bozik, 2017· Brint, 1998). Βάση των παραπάνω, είναι σαφές ότι το σχολείο αποτελεί πολύ σημαντικό φορέα για την εκπαίδευση των εφήβων και την πρόληψη σε θέματα εξαρτήσεων.

Στα ελληνικά σχολεία οι παρεμβάσεις πρόληψης που απευθύνονται σε μαθητές Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης πραγματοποιούνται είτε –κυρίως– στο πλαίσιο των Προγραμμάτων Αγωγής Υγείας (Α.Υ.) του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, είτε σχεδιάζονται και υλοποιούνται από τα Κέντρα Πρόληψης ΟΚΑΝΑ/Τοπικής Αυτοδιοίκησης και άλλους φορείς που δραστηριοποιούνται στον τομέα της πρόληψης σε συνεργασία με τα σχολεία της περιοχής τους (ΕΚΤΕΠΝ, 2017).

Η θεματολογία των προγραμμάτων Α.Υ. είναι ευρεία. Περιλαμβάνει αντικείμενα όπως η διατροφή, οι διαφυλικές σχέσεις, τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, οι διαπροσωπικές σχέσεις, η ψυχική υγεία, η πρόληψη των εξαρτήσεων και άλλα. Κάθε πρόγραμμα Α.Υ. έχει διάρκεια από δύο έως έξι μήνες και υλοποιείται μία έως δύο διδακτικές ώρες εβδομαδιαίως. Υπεύθυνοι υλοποίησης των προγραμμάτων είναι εθελοντές εκπαιδευτικοί. Οι εκπαιδευτικοί σχεδιάζονται πρόγραμμα σε συνεργασία με τον υπεύθυνο Αγωγής Υγείας ή Σχολικών Δραστηριοτήτων της τοπικής Διεύθυνσης Εκπαίδευσης (ΕΚΤΕΠΝ, 2017). Βάση της εγκυκλίου 188142/ ΓΔ4/ 2017 που αφορά το «Σχεδιασμό και την Υλοποίηση των Προγραμμάτων σχολικών Δραστηριοτήτων (Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Αγωγής Υγείας, Πολιτιστικών Θεμάτων) στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση», τα προγράμματα πρέπει να υλοποιούνται εκτός σχολικού ωραρίου των εκπαιδευτικών.

Ειδικότερα, τα προγράμματα Α.Υ. με θέμα την πρόληψη των εξαρτήσεων βασίζονται στην εφαρμογή εκπαιδευτικών υλικών και προγραμμάτων για παρεμβάσεις πρόληψης. Για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων, το Υπουργείο Παιδείας συνεργάζεται με κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς φορείς σε επίπεδο εκπαίδευσης και υποστήριξης των εκπαιδευτικών, καθώς επίσης και στην υλοποίηση των προγραμμάτων. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση 24146/Γ7/2011 σχετικά με τα προγράμματα Α.Υ. σε θέματα ψυχικής υγείας/ διαπροσωπικών σχέσεων και πρόληψης των εξαρτήσεων, οι εκπαιδευτικοί καθώς και τα σχολεία που υλοποιούν τέτοιου είδους προγράμματα οφείλουν να συνεργάζονται με το Κέντρο Πρόληψης του Ο.Κ.Α.ΝΑ. της περιοχής τους προκειμένου οι παρεμβάσεις πρόληψης να αποδώσουν τα μέγιστα αποτελέσματα.

Ο σκοπός της υλοποίησης των προγραμμάτων Α.Υ. είναι η αλλαγή συμπεριφοράς και στάσης των μαθητών, μέσω της ενίσχυσης της αυτοπεποίθησης, της υπευθυνότητας, της προσωπικότητας και της ικανότητας του μαθητή να υιοθετεί θετικές επιλογές και στάσεις ζωής. Καθώς είναι σαφές ότι μια απλή ενημέρωση των μαθητών δεν επαρκεί, τα προγράμματα περιλαμβάνουν μεθόδους ενεργητικής και βιωματικής μάθησης, ενθαρρύνοντας την ενεργητική συμμετοχή των παιδιών και ενισχύοντας δεξιότητες όπως η λήψη αποφάσεων, η ανάπτυξη κοινωνικών ικανοτήτων, η αξιολόγηση των συνεπειών από την υιοθέτηση μιας συμπεριφοράς και ούτω καθεξής (ΕΚΤΕΠΝ, 2017). Κατά συνέπεια, η κατάρτιση των εκπαιδευτικών τόσο στη θεματολογία των προγραμμάτων που πρόκειται να εφαρμόσουν όσο και στις καινοτόμες μεθόδους θεωρείται προαπαιτούμενο για την επιτυχία τους (Global Youth Network, 2004· Botvin, 2011).

Τα προγράμματα ανάπτυξης δεξιοτήτων, όπως τα παραπάνω, επιτυγχάνουν σε σημαντικό βαθμό να αποτρέψουν ή –άλλοτε– τουλάχιστον να καθυστερήσουν την εμφάνιση εξαρτήσεων, και οπωσδήποτε κρίνονται περισσότερο επιτυχή σε σχέση με προγράμματα που στοχεύουν απλά στην παροχή γνώσεων σχετικά με τις εξαρτήσεις και τις αρνητικές τους συνέπειες (Faggiano, Vigna-Taglianti, Versino, Zambon, Borraccino & Lemma (2005). Ωστόσο, η πιο σύγχρονη οπτική (εμφανίζεται από τη δεκαετία του 1990 και μετά) για την πρόληψη των εξαρτήσεων αφορά στη φιλοσοφία αξιοποίησης της «έρευνας δράσης», κατά

την οποία αναδεικνύεται η αυτενέργεια και η συνέργεια των συνιστωσών της σχολικής κοινότητας (μαθητές – εκπαιδευτικοί – γονείς), αλλά και της ευρύτερης κοινωνίας. Τα μέλη της σχολικής κοινότητας συζητούν και προσδιορίζουν τα ίδια τις ανάγκες τους και συμμετέχουν άμεσα και ενεργά στην επιλογή και το σχεδιασμό δράσεων για την αντιμετώπισή τους. Προτάσσεται, με αυτόν τον τρόπο, η ανοικτή και ειλικρινής επικοινωνία για τα σχολικά θέματα, η ανάληψη ευθύνης και η από κοινού αντιμετώπιση των προβλημάτων, αναζωπυρώνοντας τις κοινοτικές αξίες της αλληλεγγύης και του αμοιβαίου ενδιαφέροντος και περιορίζοντας σημαντικά τον ατομοκεντρισμό, τη μοναξιά και την παθητικότητα οι οποίες αποτελούν και γενεσιουργές αιτίες των εξαρτήσεων (Ζαφειρίδης, 2006·Wheller, 1990).

Στο πλαίσιο αυτό, αντίστοιχα και στον μικρόκοσμο της τάξης, κάθε εκπαιδευτικός καλείται να εν-συναισθανθεί –και όχι απλά να «διαχειριστεί»- την πρωτοκαθεδρία του συναισθήματος στους μαθητές, να δημιουργήσει όρους κοινωνικής ένταξης όλων των μαθητών, να καλλιεργήσει τη συνεργασία, την επικοινωνία, την επίλυση προβλημάτων, τη συνδιαλλαγή και να αποτελέσει έτσι ο ίδιος ουσιαστικό και άμεσο φορέα πρόληψης(και) των εξαρτήσεων (Σωματείο των Εργαζομένων στα Κέντρα Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας, 2017).

Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζεται το μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας.

3.Μεθοδολογία Έρευνας.

Προκειμένου να είναι αποτελεσματικό οποιοδήποτε πρόγραμμα εκπαίδευσης ενηλίκων, κατά συνέπεια και ένα πρόγραμμα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, είναι αναγκαίο να ακολουθείται μια συστηματική διαδικασία σχεδιασμού του (αναλυτικότερα βλ. Βεργίδης&Καραλής, 2008·Παπασταμάτης, 2003· Χασάπης, 2000) που περιλαμβάνει: α. μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης και διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών του πληθυσμού-στόχου, β. προσδιορισμό του εκπαιδευτικού σκοπού και των επιμέρους στόχων, γ. επιλογή του περιεχομένου της εκπαίδευσης καθώς και των διδακτικών μεθόδων και μέσων, δ. προσδιορισμό των προϋποθέσεων για την υλοποίηση του προγράμματος και ε. πρόβλεψη κατάλληλων μεθόδων και τεχνικών αξιολόγησης. Συνεπώς η διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών αποτελεί εξαιρετικά σημαντικό κομμάτι της οργάνωσης των προγραμμάτων, διότι μέσα από αυτή τη διαδικασία καταγράφονται τα πραγματικά προβλήματα, ενδιαφέροντα και κίνητρα των ενηλίκων τα οποία τους ωθούν να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα.

Βάσει των παραπάνω, σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να καταγραφούν οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών Β/θμιας Εκπαίδευσης του Νομού Βοιωτίας αναφορικά α) με τις εξαρτήσεις των εφήβων μαθητών τους και β) τις σχετικές επιμορφωτικές τους ανάγκες. Αντίστοιχα, τα ερευνητικά ερωτήματα διαμορφώθηκαν ως εξής:

1. Ποιες μορφές εφηβικών εξαρτήσεων των μαθητών και σε ποια συχνότητα συναντούν οι εκπαιδευτικοί Β/θμιας εκπαίδευσης του Νομού Βοιωτίας;

2. Ποιες είναι οι επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών Β/θμιας Εκπαίδευσης Νομού Βοιωτίας σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση των προαναφερθεισών εξαρτήσεων;

Για τη διερεύνηση επιλέχθηκε ποσοτική έρευνα, η οποία στοχεύει στην αντικειμενική μέτρηση μέσω της συλλογής ποσοτικών/αριθμητικών δεδομένων που αναλύονται στατιστικά. Για τη συλλογή των δεδομένων καταλληλότερο μεθοδολογικό εργαλείο κρίθηκε το ερωτηματολόγιο, το οποίο επιτρέπει τη συλλογή δεδομένων από μεγάλα δείγματα με συστηματικό τρόπο και σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα (Creswell, 2011 ·Cohen, Manion&Morrison, 2008).

Ο πληθυσμός-στόχος της παρούσας ερευνητικής μελέτης ήταν οι εκπαιδευτικοί που υπηρετούσαν στα σχολεία της Β/θμιας εκπαίδευσης του νομού Βοιωτίας κατά το σχολικό έτος 2017- 2018, είτε ως μόνιμοι είτε ως αναπληρωτές / ωρομίσθιοι. Στο σύνολό τους ήταν 628 εκπαιδευτικοί. Για την επιλογή του δείγματος εφαρμόστηκε τυχαία δειγματοληψία (Creswell, 2011). Τα σχολεία του δείγματος προέκυψαν από τον κατάλογο των γυμνασίων και λυκείων του Νομού Βοιωτίας με αριθμητική ακολουθία που περιελάμβανε την επιλογή σχολείου ανά 4 αριθμούς (επιλέχθηκε το 4^ο, το 8^ο, και ούτω καθεξής). Το τελικό δείγμα αποτέλεσαν οι εκπαιδευτικοί 15 σχολείων και από τις τρεις περιοχές Α, Β και Γ του Νομού (Κατάλογος Σχολείων Β/θμιας Εκπαίδευσης Ν. Βοιωτίας, 2018), σύνολο 190 εκπαιδευτικοί, εκ των οποίων 104 επέστρεψαν συμπληρωμένα ερωτηματολόγια..

Ακολουθούν τα αποτελέσματα της έρευνας.

4. Αποτελέσματα της έρευνας

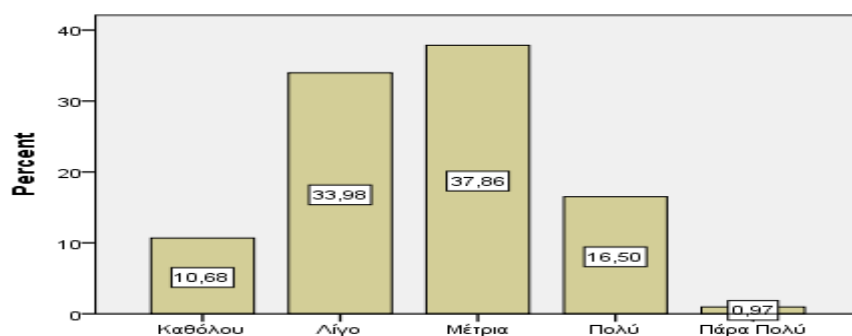
4.1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Από τους 104 συμμετέχοντες που επέστρεψαν συμπληρωμένα ερωτηματολόγια, ποσοστό 43,3% ήταν άνδρες και 56,7% γυναίκες. Η κατανομή της ηλικίας τους εμφανίζει ότι η πολυπληθέστερη ομάδα ήταν 51-60 ετών σε ποσοστό 38,5%, το 29,8% ήταν 41-50 ετών, το 22,1% ήταν 31-40 ετών, ενώ μικρότερη συχνότητα παρουσίασαν οι μικρές και οι μεγάλες ηλικίες: 4,8% των συμμετεχόντων ήταν μέχρι 30 ετών και 4,8% ηλικίας από 61 ετών και άνω.

Αναφορικά με τις σπουδές, από 15, 4% του δείγματος δήλωσαν φιλόλογοι και καθηγητές φυσικών επιστημών, αντίστοιχα, καθώς και ΑΣΕΤΕΜ ΣΕΛΕΤΕ / ΑΣΠΑΙΤΕ (12,5%). Σχετικά με τις επιπλέον σπουδές, ποσοστό 71,2% δε δήλωσε επιπλέον σπουδές, το 17,3% είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος και το 3,8% διδακτορικού. Τέλος, το 7,7% είναι κάτοχοι δεύτερου πτυχίου. Σχετικά με τη σχέση εργασίας των συμμετεχόντων, ποσοστό 74% ήταν μόνιμοι και 26% αναπληρωτές.

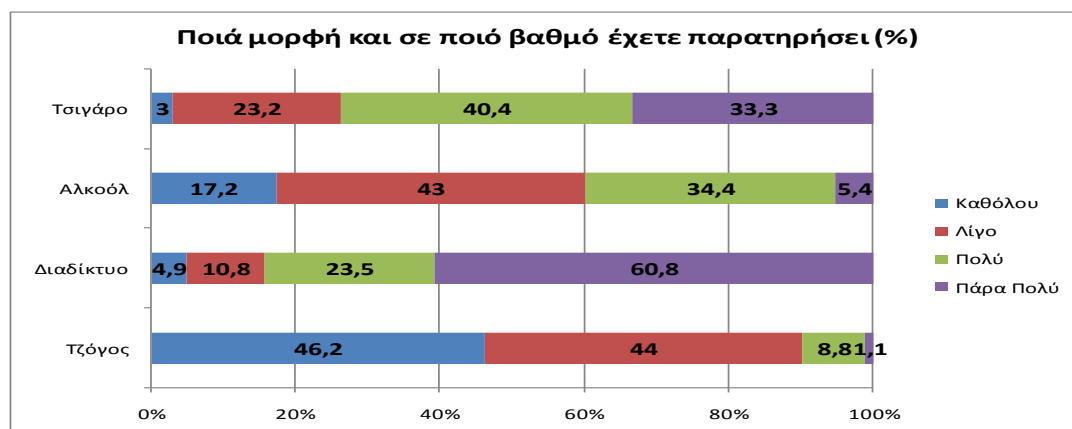
4.2. Εξαρτητικές συμπεριφορές εφήβων μαθητών

Αναφορικά με τη συχνότητα αντιμετώπισης του φαινομένου των εξαρτήσεων στο σχολείο, όπως παρατηρούμε στο Γράφημα 1, το 1% των εκπαιδευτικών απάντησε ότι αντιμετωπίζει το φαινόμενο των εξαρτήσεων ‘πάρα πολύ’, το 16,5% ‘πολύ’, το 37,9% ‘μέτρια’, το 34% ‘λίγο’, και μόνο το 10,7% ότι δεν το αντιμετωπίζει ‘καθόλου’. Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, οι συμμετέχοντες στη μεγάλη πλειονότητά τους (89,3%) δηλώνουν ότι υπάρχουν μαθητές με εξαρτητική συμπεριφορά στο σχολείο τους, αν και σε ποσοστό περίπου 72% θεωρούν ότι συναντούν το φαινόμενο «λίγο» και «μέτρια».

Γράφημα 1: Συχνότητα αντιμετώπισης του φαινομένου των εξαρτήσεων στο σχολείο.

Σχετικά με το ποια μορφή εξαρτήσεων έχουν παρατηρήσει οι εκπαιδευτικοί και σε ποιο βαθμό (Γράφημα 2), εκείνο που έχουν παρατηρήσει στον υψηλότερο βαθμό είναι η εξάρτηση από το διαδίκτυο και ακολουθούν η εξάρτηση από τη νικοτίνη (τσιγάρο), η εξάρτηση από το αλκοόλ και, τελευταία, η ενασχόληση με τα τυχερά παιχνίδια. Παράλληλα ωστόσο, ποσοστό 83,7% των συμμετεχόντων θεωρεί ότι ενδέχεται να υπάρχουν και περιπτώσεις ή μορφές εξαρτήσεων των μαθητών που δεν έχουν γίνει αντιληπτές από τους εκπαιδευτικούς στο σχολείο.

Γράφημα 2: Συγκεντρωτικό διάγραμμα του βαθμού παρατήρησης των μορφών εξαρτήσεων από τους εκπαιδευτικούς.

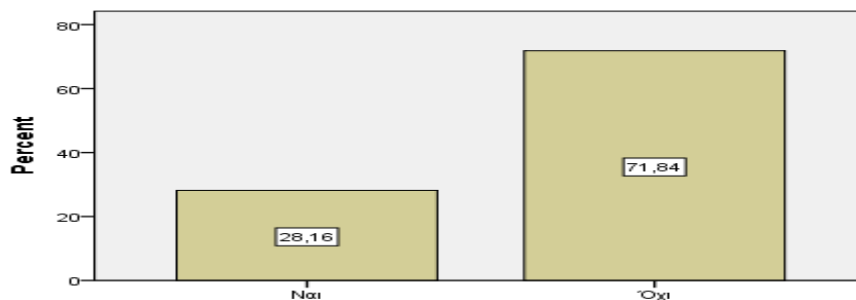
Στη συνέχεια θα περάσουμε στα αποτελέσματα που αφορούν στις επιμορφωτικές ανάγκες.

4.3. Επιμορφωτικές ανάγκες εκπαιδευτικών

Αναφορικά με την κατάρτιση των εκπαιδευτικών σχετικά με την πρόληψη και την αντιμετώπιση των εξαρτήσεων, μόνο το 7,7% θεωρεί ότι είναι ‘πολύ’ καταρτισμένο, το 33,7% δηλώνει ‘μέτρια’, το 34,6% ‘λίγο’, το 24% ‘καθόλου’ καταρτισμένο, ενώ κανένας συμμετέχων δεν απάντησε ότι είναι ‘πάρα πολύ’ καταρτισμένος. Οι συμμετέχοντες δεν θεωρούν τον εαυτό τους επαρκώς καταρτισμένο, αφού σε ποσοστό 93% δηλώνουν καθόλου, λίγο και μέτρια καταρτισμένοι.

Σχετικά με το κατά πόσο όσα διδάχτηκαν κατά τις πανεπιστημιακές σπουδές τους βοηθούν στην πρόληψη ή αντιμετώπιση των εφηβικών εξαρτήσεων, οι απαντήσεις έχουν ένα αρνητικό πρόσημο: το 32% απάντησε ‘καθόλου’, το 39,8% απάντησε ‘λίγο’, ενώ το 22,1% ‘πολύ’ και το 5,8% ‘πάρα πολύ’.

Αναφορικά με το αν οι συμμετέχοντες έχουν παρακολουθήσει κάποια μορφή επιμόρφωσης σχετικά με τις εξαρτήσεις στους εφήβους, το μεγαλύτερο ποσοστό απάντησε ‘όχι’ ενώ μόλις το 28,2% απάντησε θετικά (Γράφημα 4). Όσοι απάντησαν θετικά σημειώνουν ότι η επιμόρφωση αφορούσε σε σεμινάρια του ΟΚΑΝΑ ή ημερίδες άλλων φορέων, τα οποία παρακολούθησαν με δική τους πρωτοβουλία. Μόνο ένας συμμετέχων έχει παρακολουθήσει κάποια μορφή επιμόρφωσης που έχει διεξαχθεί με πρωτοβουλία από το χώρο της εκπαίδευσης (ημερίδα της Δ.Δ.Ε.Ν. Βοιωτίας στη Θήβα).

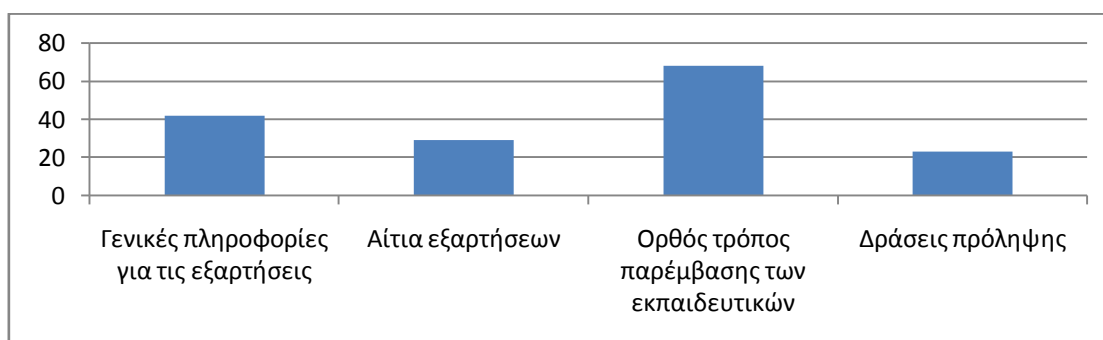
Γράφημα 4: Παρακολούθηση επιμόρφωσης σχετικής με τις εξαρτήσεις στους εφήβους.

Αναφορικά με το κατά πόσο θεωρούν οι συμμετέχοντες ότι η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις εφηβικές εξαρτήσεις θα συμβάλλει στην αποτελεσματικότερη πρόληψη και αντιμετώπισή του φαινομένου το 57,8% απάντησε ότι θα συμβάλλει ‘πολύ’, το 31,4% ‘πάρα πολύ’, το 9,8% ‘λίγο’ και το 0,98% (1 συμμετέχων) απάντησε ότι δεν θα συμβάλλει ‘καθόλου’.

Ακολούθως, οι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να προσδιορίσουν ελεύθερα τα θέματα στα οποία θα επιθυμούσαν να επιμορφωθούν. Από την ανάλυση περιεχομένου προέκυψαν τα εξής (Γράφημα 5):

Σε μια πρώτη κατηγορία εντάχθηκαν αναφορές που αφορούσαν σε γενικές πληροφορίες για τις εξαρτήσεις (τι είναι εξάρτηση, ποιες ουσίες δημιουργούν εξάρτηση, πότε θεωρείται κάποιος εξαρτημένος, ποια συμπεριφορά έχουν τα εξαρτημένα άτομα, εάν υπάρχουν στάδια

στην πορεία ενός εξαρτημένου ατόμου, ποιες είναι οι συνέπειες των εξαρτήσεων, ποιοι φορείς είναι εξειδικευμένοι στην πρόληψη/αντιμετώπιση) (42 αναφορές). Μια δεύτερη κατηγορία περιλάμβανε ερωτήματα που αφορούσαν στα αίτια των εξαρτήσεων (ποιες αιτίες οδηγούν σε εξάρτηση, ποια αρνητική επίδραση έχει το οικογενειακό περιβάλλον, πως επηρεάζει το DNA, ποιο φύλο επηρεάζεται περισσότερο, ποιοι παράγοντες αυξάνουν την επικινδυνότητα εξάρτησης) (29 αναφορές). Η κατηγορία με το μεγαλύτερο πλήθος αναφορών αφορούσε στο ποιος είναι ο ενδεδειγμένος τρόπος παρέμβασης των εκπαιδευτικών (πως μπορεί ο εκπαιδευτικός/το σχολείο να βοηθήσει μαθητή με εξάρτηση, ποιες γνώσεις θα πρέπει να έχει ο εκπαιδευτικός, ποια είναι τα όρια της ανάμιξης του σχολείου/εκπαιδευτικού, ποια θα πρέπει να είναι η συνεργασία σχολείου-οικογένειας, τι μπορεί να γίνει εάν οι γονείς δεν ενδιαφέρονται, ποιές είναι οι νόμιμες ενέργειες, κατά πόσο έχει θετικά αποτελέσματα η παρέμβαση των εκπαιδευτικών) (68 αναφορές). Τέλος, σε μια τέταρτη κατηγορία εντάχθηκαν ερωτήματα που σχετίζονταν με την πρόληψη των εξαρτήσεων (εάν υπάρχουν ενδεδειγμένα μέτρα πρόληψης των εξαρτήσεων, κατά πόσο η απαγόρευση βοηθάει στην πρόληψη, ποιος ο ρόλος της οικογένειας στην πρόληψη, πως το σχολείο μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην πρόληψη, ποιοι θεωρούνται προστατευτικοί παράγοντες για την αποφυγή των εξαρτήσεων) (23 αναφορές).

Γράφημα 5. Επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών σχετικά με τις εξαρτήσεις

Όσον αφορά τους φορείς που θεωρούν οι ερωτώμενοι καταλληλότερους να σχεδιάσουν και να υλοποιήσουν προγράμματα για την επιμόρφωσή τους, οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί (ποσοστό 43,3%) θεωρούν καταλληλότερα τα Κέντρα Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας (ΟΚΑΝΑ σε συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση) και, ακολούθως, άλλους Φορείς από το χώρο των εξαρτήσεων (ποσοστό 32,2%) καθώς διαθέτουν και την εμπειρία αλλά και το κατάλληλα καταρτισμένο και εξειδικευμένο προσωπικό.

5. Συμπεράσματα.

Στην παρούσα μελέτη εξετάστηκαν οι απόψεις των εκπαιδευτικών Β/θμιας εκπαίδευσης του Νομού Βοιωτίας για τις εφηβικές εξαρτήσεις των μαθητών και καταγράφηκαν οι σχετικές επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών.

Αναφορικά με το πόσο συχνά αντιμετωπίζουν φαινόμενα εξαρτήσεων στο σχολείο, οι συμμετέχοντες στη μεγάλη πλειοψηφία τους (89,3%) δηλώνουν ότι υπάρχουν μαθητές με εξαρτητική συμπεριφορά στο σχολείο τους, αν και -όσον αφορά στο πλήθος των περιπτώσεων- οι εκπαιδευτικοί σε ποσοστό 72% θεωρούν ότι συναντούν το φαινόμενο «λίγο» και «μέτρια». Η μορφή εξάρτησης που έχουν παρατηρήσει στον υψηλότερο βαθμό οι εκπαιδευτικοί είναι η εξάρτηση των μαθητών από το διαδίκτυο και ακολουθούν η εξάρτηση από τη νικοτίνη, η εξάρτηση από το αλκοόλ και, τελευταία, η ενασχόληση με τα τυχερά παιχνίδια.

Τα δεδομένα αυτά βρίσκονται σε αντιστοιχία με εκείνα των πανελλαδικών ερευνών της Κοκκέβη και συνεργατών (2015α, 2015β, 2016), όπου ερωτάται όμως ο μαθητικός πληθυσμός, και από τις οποίες προκύπτει ότι το 68,7% των 16χρονων μαθητών είναι συνδεδεμένο στο διαδίκτυο και τις επτά ημέρες της εβδομάδας και ένας στους τέσσερεις (23,9%) αναφέρει χρήση του διαδικτύου για τουλάχιστον τέσσερις ώρες καθημερινά. Όσον αφορά στο κάπνισμα, ποσοστό 11,1% των 16χρονων καπνίζει συστηματικά καθημερινά ενώ ποσοστό 2,9% καπνίζει καθημερινά πάνω από 11 τσιγάρα. Συχνή κατανάλωση αλκοόλ αναφέρει το 7,6% ενώ ποσοστό 9,9% αναφέρει υπερβολική κατανάλωση, τα αγόρια σε υψηλότερο ποσοστό συγκριτικά με τα κορίτσια. Σε ειδική κλίμακα για την πιθανή εξάρτησή των εφήβων μαθητών από το στοιχηματισμό/τα τυχερά παιχνίδια, προκύπτει ότι ένας στους δώδεκα βρίσκεται σε κίνδυνο για παθολογική ενασχόληση ενώ σε ποσοστό 2,9% θα μπορούσαν να θεωρηθούν ήδη παθολογικοί «παίκτες».

Παράλληλα ωστόσο, στην παρούσα έρευνα η πλειονότητα των εκπαιδευτικών (83,7%) θεωρεί επίσης ότι ενδέχεται να υπάρχουν και περιπτώσεις ή μορφές εξαρτήσεων των μαθητών που δεν γίνονται αντιληπτές από τους εκπαιδευτικούς, όπως για παράδειγμα η χρήση ναρκωτικών, η οποία δεν παρατηρείται από τους ίδιους αλλά σύμφωνα με την Κοκκέβη (Kokkevietalt. 2016) εξακολουθεί να αποτελεί διαχρονικό πρόβλημα.

Ακολούθως, σχετικά με τις επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών, προέκυψε ότι οι εκπαιδευτικοί δεν θεωρούν τον εαυτό τους επαρκώς καταρτισμένο ως προς την πρόληψη και αντιμετώπιση των εφηβικών εξαρτήσεων, αφού σε ποσοστό 93% δηλώνουν καθόλου, λίγο και μέτρια καταρτισμένοι. Οι πανεπιστημιακές σπουδές των συμμετεχόντων δεν συμβάλλουν, σύμφωνα με τις δηλώσεις τους, στην πρόληψη των εξαρτήσεων, κάτι που το συναντάμε και στη διεθνή βιβλιογραφία διεθνώς (Božik, 2017·Tupper, 2007·Harris, 2003·Midford, 2007), ενώ επιπρόσθετα ποσοστό 72% δηλώνει ότι δεν έχει παρακολουθήσει και κάποια μορφή επιμόρφωσης σχετικά με τις εξαρτήσεις, γεγονός που παρουσιάζει και το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πρόληψης για τα Ναρκωτικά στην έκθεση του (ΕΚΤΕΠΝ, 2017), τονίζοντας την ανάγκη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών.

Η αναγκαιότητα της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών για την επιτυχία των προγραμμάτων πρόληψης των εξαρτήσεων αναφέρεται συχνά στη βιβλιογραφία (ενδεικτικά βλ. Božik, 2017· Global Youth Network, 2004· McBride, 2003). Αντίστοιχα και η μεγάλη πλειονότητα των ερωτηθέντων εκπαιδευτικών της έρευνας (ποσοστό 89%) πιστεύει ότι η επιμόρφωσή τους θα συμβάλει αποτελεσματικά στην αντιμετώπιση και την πρόληψη των εφηβικών

εξαρτήσεων. Τα αντικείμενα στα οποία επιθυμούν να επιμορφωθούν αφορούν: α. γενικές πληροφορίες για τις εξαρτήσεις, β. τα αίτια των εξαρτήσεων, γ. τον ενδεδειγμένο τρόπο παρεμβάσης των εκπαιδευτικών και δ. ορθές δράσεις πρόληψης των εξαρτήσεων.

Όσον αφορά τους φορείς που θεωρούν οι ερωτώμενοι καταλληλότερους να σχεδιάσουν και να υλοποιήσουν προγράμματα για την επιμόρφωσή τους, οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί (ποσοστό 43,3%) θεωρούν καταλληλότερα τα Κέντρα Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας (ΟΚΑΝΑ σε συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση) και, ακολούθως, άλλους Φορείς από το χώρο των εξαρτήσεων (ποσοστό 32,2%) καθώς διαθέτουν και την εμπειρία αλλά και το κατάλληλα καταρτισμένο και εξειδικευμένο προσωπικό. Το Υπουργείο Παιδείας έχει κινηθεί προς την κατεύθυνση αυτή και με την Υπουργική Απόφαση 24146/Γ7/2011 προσδιορίζει ότι οι εκπαιδευτικοί που υλοποιούν προγράμματα Α.Υ. (μέρος των οποίων αφορά και στις εξαρτήσεις) οφείλουν να συνεργάζονται με τα Κέντρα Πρόληψης της περιοχής τους προκειμένου οι παρεμβάσεις να αποδώσουν τα μέγιστα αποτελέσματα. Θα ήταν σκόπιμο, ωστόσο, να επανεξεταστεί το πλαίσιο της εγκυκλίου 188142/ ΓΔ4/ 2017 σύμφωνα με την οποία τα προγράμματα πρέπει να υλοποιούνται εκτός σχολικού ωραρίου των εκπαιδευτικών.

Παράλληλα, έχει ιδιαίτερη σημασία να αποσαφηνιστεί σε ποιο θεωρητικό υπόβαθρο θα βασίζεται η σχετική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και ποια ερευνητικά δεδομένα προκύπτουν από την αξιολόγηση της επιτυχίας των παρεμβάσεων. Τα αρχικά προγράμματα πρόληψης, τα οποία αφορούσαν στην παροχή πληροφοριών στους μαθητές σχετικά με τις εξαρτήσεις και τις συνέπειες τους, δεν αποδείχθηκαν αποτελεσματικά, ενώ τα προγράμματα καλλιέργειας των προσωπικών και κοινωνικών ικανοτήτων των μαθητών αποδεικνύονται εν μέρει επιτυχή. Τα περισσότερα σύγχρονα λεγόμενα «προγράμματα τρίτης γενιάς», τα οποία αναδεικνύουν τη σημασία της συνέργειας των συνιστωσών της σχολικής κοινότητας (μαθητές – εκπαιδευτικοί – γονείς) για την αντιμετώπιση των ευρύτερων σχολικών ζητημάτων, επίσης δεν έχουν ερευνηθεί επαρκώς (Ζαφειρίδης, 2006).

Όλες οι μορφές εξάρτησης συνδέονται με κοινούς αιτιολογικούς παράγοντες. Για να οδηγηθεί ένας άνθρωπος στην εξάρτηση από ουσίες ή από, λόγω χάρη, ηλεκτρονικά παιχνίδια, είναι πολύ πιθανό ότι έχει νωρίτερα υπάρξει και διαπαιδαγωγηθεί σε εξαρτητική σχέση, δηλαδή σε μία σχέση αποκλειστικότητας που εγκαταστάθηκε μόνιμα, δημιουργώντας μια ασταθή αίσθηση του εαυτού και θέτοντας συμβολικά κάθε Άλλον σε δευτερεύουσα θέση, θέση «εργαλειακή». Η εξαρτητική αυτή σχέση αντιστοιχεί σε κάποιο ψυχικό ή/και κοινωνικό έλλειμμα που βιώνεται ως πλήγμα και απουσία νοήματος. Προκειμένου ο άνθρωπος να μειώσει την προκύπτουσα οδύνη, έχει μάθει να προσφεύγει σε αντικείμενα γύρω από τα οποία επενδύει σχέσεις εξίσου ανελεύθερες και άρα αυτοκαταστροφικές. Αναδεικνύεται έτσι και ο ρόλος του οικογενειακού και ευρύτερα κοινωνικού πλαισίου στην ανάπτυξη των εξαρτήσεων (Σωματείο των Εργαζομένων στα Κέντρα Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας, 2017).

Ειδικότερα, οι παράγοντες που προκύπτει από την έρευνα ότι σχετίζονται με τις εξαρτήσεις είναι: η προσωπικότητα και η ατομική βιογραφία, η οικογένεια, οι συνομήλικοι, η εκπαίδευση και η τοπική κοινότητα. Τα προαναφερθέντα ενδέχεται να περιλαμβάνουν χαρακτηριστικά και συνθήκες που προστατεύουν το άτομο από την εξάρτηση ή αντίθετα χαρακτηριστικά και συνθήκες που δημιουργούν κίνδυνο για την ανάπτυξη εξάρτησης (EMCDDA, 2010).

Κατά συνέπεια, παράλληλα με τις δράσεις πρόληψης στα σχολεία και την αντίστοιχη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, είναι απαραίτητη η δημιουργία ενός ευρύτερου κοινωνικού και πολιτισμικού πλαισίου που θα αποτρέπει τη γένεση των αιτίων των εξαρτήσεων και γενικότερα των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων (Ζαφειρίδης, 2009 · Μάτσα 2013 και 2001·Albee, 1983).

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνόγλωσσες

- Βεργίδης, Δ.& Καραλής, Θ. (2008). *Εισαγωγή στην Εκπαίδευση ενηλίκων. Σχεδιασμός, Οργάνωση και Αξιολόγηση προγραμμάτων* (Τόμος Γ). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Cohen, L., Manion, L.&Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Creswell, J. W. (2011). *Η έρευνα στην εκπαίδευση: Σχεδιασμός Διεξαγωγή και Αξιολόγηση της Ποσοτικής και ποιοτικής Έρευνας*. (μτφ.: Νάνση Κουβαράκου) Αθήνα:Ιων.
- Εγκύκλιος 188142/ ΓΔ4/ 2017.«Σχεδιασμός και υλοποίηση προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων (Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Αγωγής Υγείας, Πολιτιστικών Θεμάτων, Αγωγής Σταδιοδρομίας)για το σχολικό έτος 2017-2018». Ανακτήθηκε από: <http://www.minedu.gov.gr/news/31272-03-11-17-sxediasmos-kai-ylopoiisi-programmaton-sxolikon-drastiriotiton-perivallontikis-ekpaidefsis-agogis-ygeias-politistikon-thematon-agogis-stadiodromias>.
- Ε.Κ.ΤΕ.Π.Ν. (2017). *Η Κατάσταση του Προβλήματος των Ναρκωτικών και των Οινόπνευματών στην Ελλάδα: Ετήσια Έκθεση 2015*. Αθήνα.
- ΕΠΨΥ-ΟΚΑΝΑ. (2003). *Στοιχεία για τις εξαρτησιογόνες ουσίες*. Αθήνα: Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής.
- Ζαφειρίδης, Φ. (09/07/2006). Η πρόληψη χρήσης ψυχοτρόπων (ναρκωτικών) ουσιών. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/702200/opinion/>
- Ζαφειρίδης, Φ. (2009). *Εξαρτήσεις και κοινωνία. Τόμος Ι Θεραπευτικές Κοινότητες Ομάδες Αυτοβοήθειας*. Αθήνα: Κέδρος.
- Κοκκέβη, Α., Φωτίου Α., Καναβού, Ε., & Σταύρου, Μ. (2015α). *Εξαρτητικές συμπεριφορές στην εφηβεία: Μέρος Α. Χρήση ουσιών*. Σειρά θεματικών τευχών: Έφηβοι,

Συμπεριφορές & Υγεία. Αθήνα: Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής.

Κοκκέβη, Α., Φωτίου Α., Καναβού, Ε., & Σταύρου, Μ. (2015β). *Εξαρτητικές συμπεριφορές στην εφηβεία: Μέρος Β. Άλλες εξαρτήσεις*. Σειρά θεματικών τευχών: Έφηβοι, Συμπεριφορές & Υγεία. Αθήνα: Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής.

Κοκκέβη, Α., Φωτίου, Α., Καναβού, Ε., Σταύρου, Μ., & Richardson C. (2016). *Πανελλήνια Έρευνα στο Μαθητικό Πληθυσμό για τη χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών και άλλες Εξαρτητικές Συμπεριφορές (16χρονοι) – Έρευνα ESPAD 2015*. Αθήνα: Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής.

Μαρσέλος, Μ., (1997). *Εξαρτησιογόνες ουσίες*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Μάτσα, Κ. (2013). Οι εξαρτήσεις στην εποχή της Κρίσης. *Τετράδια Ψυχιατρικής*, 121, σελ. 12-17.

Μάτσα, Κ. (2001). *Ψάξαμε ανθρώπους και βρήκαμε σκιές... Το αίνιγμα της τοξικομανίας*. Αθήνα: Άγρα.

Μισουρίδου, Ε. (2015). *Νοσηλευτική Εξαρτημένων Ατόμων*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Νόμος 3459/2006. *Κώδικας Νόμων για τα Ναρκωτικά (Κ.Ν.Ν.)*. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ Α'103/25.5.2006).

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (2010). *Λεξικό για το αλκοόλ και τις λοιπές ψυχοδραστικές ουσίες* (επιμέλεια ελληνικής έκδοσης Μινέρβα-Μελλομένη Μαλλιώρα). Αθήνα: ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις ΜΕΠΕ.

Παπασταμάτης, Α. (2003). Σχεδιασμός Προγράμματος Εκπαίδευσης Ενηλίκων. *Μα-κεδόν*, 11, 35-45.

Σταυριανάκος, Κ., Κονταξάκης, Β., Μουσσάς, Γ., Παπλός, Κ., Παπασλάνης, Θ., Χαβάκη-Κονταξάκη, Μ. & Παπαδημητρίου Γ.Ν. (2014). Απόπειρες αυτοκτονίας στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Αθήνα. *Ψυχιατρική*, 25, σελ. 104- 110.

Σωματείο των Εργαζομένων στα Κέντρα Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας. (2017). *Κοινότητα, πρόληψη των εξαρτήσεων, Κέντρα Πρόληψης –Φιλοσοφία, Πρακτική, Προβλήματα, Προτάσεις (e-book)*. Ανακτήθηκε από: <https://prolipsisworkers.files.wordpress.com/2017/05/>

Υπουργική Απόφαση 24146/Γ7/ 2011. *Καθορισμός Πλαισίου Συνεργασίας Υπουργείου Παιδείας Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων και Κέντρων Πρόληψης του ΟΚΑΝΑ, για την εφαρμογή προγραμμάτων Αγωγής Υγείας στα σχολεία Π/θμιας και Δ/θμιας Εκπαίδευσης*. Εφημερίδα της Κυβέρνησης (ΦΕΚ Β'434/17.3.2011).

Χασάπης, Δ. (2000). *Σχεδιασμός, Οργάνωση, Εφαρμογή και Αξιολόγηση Προγραμμάτων Επαγγελματικής Κατάρτισης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Ξενογλωσσες

- Albee, G. (1983). Psychopathology, Prevention and the Just Society. *Journal of Primary Prevention*, 4(1), 5-40.
- Bai, Y., M., Lin, C., C., & Chen JY., (2001). Internet addiction disorder among clients of a virtual clinic. *Psychiatric Services*, 52(10), pp. 1397. Doi: 10.1176/appi.ps.52.10.1397.
- Blinn-Pike, L., Worthy, S. L., & Jonkman, J. N. (2010). Adolescent gambling: A review of an emerging field of research. *Journal of Adolescent Health*, 47(3), pp. 223–236.
- Božik, R. (2017). Professional career training for school prevention specialists at universities. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 237, p.p. 1468 – 1474.
- Botvin, G. J., (2011). *Preventing Adolescent Drug Abuse through Life Skills Training: Theory, Evidence of Effectiveness, and Implementation Issues*. Institute for prevention research, Cornell University Medical College.
- Brint, S. (1998). *Schools and societies*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- Brunelle, N., Leclerc, D., Cousineau, M., M., Dufour, M., Gendron, A., Martin, I., (2012). Internet gambling, substance use, and delinquent behavior: an adolescent deviant behavior involvement pattern. *Psychology of Addictive Behaviors*, 26, p.p. 364–370.
- Bürge, A., N., Pietrzak, R., H., & Petry, N., M. (2006). Pre/early adolescent onset of gambling and psychosocial problems in treatment seeking pathological gamblers. *Journal of Gambling Studies*, 22(3), pp. 263-274.
- Caplan, S., (2002). Problematic internet use and psychosocial well-being: development of a theory-based cognitive-behavioral measurement instrument. *Computers in Human Behavior*, 18, pp. 553-575.
- Carson, V., Pickett, W., & Janssen, I. (2011). Screen time and risk behaviors in 10-to 16-year-old Canadian youth. *Preventive Medicine*, 52(2), pp. 99-103.
- Christakis, D. A., & Zimmerman, F. J. (2007). Violent television viewing during preschool is associated with antisocial behavior during school age. *Pediatrics*, 120(5), pp 993-9. DOI:10.1542/peds.2006-3244
- Derevensky, J., & Gupta, R. (2000). Prevalence estimates of adolescent gambling: A comparison of the SOGS-RA, DSM-IV-J, and the G.A. 20 Questions. *Journal of Gambling Studies*, 16(2-3), pp. 227–251.
- Engwall D, Hunter R, Steinberg M. (2004). Gambling and other risk behaviors on university campuses. *Journal of American College Health*, 52, pp. 245–255.
- EMCDDA (2010). *EMCDDA Manuals 4: Prevention and Evaluation Resources Kit (PERK)*. Luxemburg: European Monitoring Center for Drugs and Drug Abuse.
- Faggiano, F., Vigna-Taglianti, F. D., Versino, E., Zambon, A., Borraccino, A., & Lemma, P.

- (2005). School-based prevention for illegal drugs use. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2, Art. No. CD003020.
- Ghassemzadeh, L., Shahraray, M., & Moradi, A., (2008). Prevalence of Internet addiction and comparison of Internet addicts and non-addicts in Iranian high schools. *CyberPsychology & Behavior*, 11(6), pp. 731-733.
- Global Youth Network. (2004). *Schools: School-based education for drug abuse prevention*. Retrieved from United Nation website: https://www.unodc.org/pdf/youthnet/handbook_school_english.pdf
- Gundogar, A., Bakim, B., Ozer, O. & Karamustafalioglu, O., (2012). The association between internet addiction, depression and ADHD among high school students. *European Psychiatry*, 2, pp 271- 290.
- Iannotti, R. J., Janssen, I., Haug, E., Kololo, H., Annaheim, B., & Borraccino, A. (2009). Interrelationships of adolescent physical activity, screen-based sedentary behaviour, and social and psychological health. *International Journal of Public Health*, 54(2), 191-198.
- Harris, S. (2003). Inter-agency practice and professional collaboration: The case of drug education and prevention. *Journal of Educational Policy*, 18(3), pp. 303–314.
- Hardie, E., & Tee, M.,-Y., (2007). Excessive internet use: The role of personality, loneliness and social support networks in internet addiction. *Australian Journal of Emerging Technologies and Society*, 5, p.p. 34– 47.
- Kokkevi, A., Fotiou, A., Kanavou, E., Stavrou, M. & Richardson, C. (2016). Smoking, alcohol and drug use among adolescents in Greece – 2015 update and secular trends 1984-2015. *Archives of Hellenic Medicine*, 33 (2), p.p. 249-257.
- LaBrie, R. A., Shaffer, H. J., LaPlante, D.A., Wechsler, H., (2003). Correlates of college student gambling in the United States. *Journal of American College Health*, 52, pp. 53–62.
- Ladouceur, R., & Mireault, C., (1988). Gambling behaviors among high school students in the Quebec area. *Journal of Gambling Behavior*, 4 (1), p.p. 3–12.
- McBride, N. (2003). A systematic review of school drug education. *Health Education Research*, 18(6), pp. 729–742.
- Midford, R. (2007). Is Australia ‘fair dinkum’ about drug education in schools? *Drug and Alcohol Review*, 26(4), p.p. 421–427.
- Morahan-Martin, J., (2005). Internet Abuse. *Addiction, Disorder, Symptom, Alternative Explanation*. First Published February 1, p.p. 42- 36. DOI: 10.1111/j.1442-9993.2001.01070.pp.x.
- Murrey, B. (1996). Computer addictions entangle students. *APA Monitor*, 27 (6), p.p. 38- 39.
- Nancy, M., P., & Angels, G., I., (2015). Internet gambling in problem gambling college

- students. *Journal of Gambling Studies*, 31(2), p.p. 397– 408.
- Palin, M., (1990). Exposing the self-esteem myth in drug education. *Drug Education Journal of Australia*, 4 (3), p.p. 219-224.
- Parker, H., Aldridge, J., & Measham, F. (1998). *Illegal leisure: The normalisation of adolescent recreational drug use*. London: Routledge.
- Romano, M., Osborne, LA., Truzoli, R., Reed, P., (2013). *Differential psychological impact of internet exposure on internet addicts*. PLoS ONE. 8 (2), p.p. 155- 162. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0055162> PMID: 23408958.
- Tones, K., & Tilford, S. (2001). *Health promotion: Effectiveness efficiency and equity*. London: Nelson Thornes.
- Torsheim, T., Eriksson, L., Schnohr, C. W., Hansen, F., Bjarnason, T., & Valimaa, R. (2010). Screen-based activities and physical complaints among adolescents from the Nordic countries. *BMC Public Health*, 10, 324. Doi: 10.1186/1471-2458-10-324.
- Tupper, K., W. (2007). Teaching teachers to just say “know”: Reflections on drug education. *Teaching and Teacher Education* 24, p.p. 356–367.
- Vitaro, F., Brendgen, M., Ladouceur, R., & Tremblay, R., E. (2001). Gambling, delinquency, and drug use during adolescence: Mutual influences and common risk factors. *Journal of Gambling Studies*, 17(3), 171-190.
- Wheller, R., (1990). How to design and develop third generation drug education programs. *Drug Education Journal of Australia*, 4 (2), p.p. 139-147
- Whitesell, M., Bachand, A., Peel, J. and Brown, M. (2013). Familial, Social, and Individual Factors Contributing to Risk for Adolescent Substance Use. *Journal of Addiction*, vol. 2013, article ID 579310. doi.org/10.1155/2013/579310.
- Young, K. S., (1996). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology and Behavior*, 1(3), p.p. 237-244.